

Існуючі в релігійному середовищі проблеми вимагають підключення до цих процесів науковців та органів місцевого самоврядування.

Висновки. Аналіз кількісних та якісних показників, матеріальної бази релігійної мережі Буковини дозволяє зробити такі узагальнення:

1. Релігійна мережа регіону є багатоконфесійною, вона своєю строкатістю та динамікою розвитку відображає ті загальні закономірності і тенденції, які характерні для релігійного простору України.

2. Аналіз динаміки змін мережі за останні роки свідчить, що вона отримала певне насичення, в основному носить латентний характер існування і згідно прогнозам буде розвиватися невисокими темпами (до 2% в рік), що корелюється із загальноукраїнськими показниками.

3. Специфікою релігійної мережі області є її достатня розвинутість, постійна диверсифікація та покращення матеріальної бази, підвищення освітнього рівня кадрів священнослужителів.

4. Лідером у релігійному середовищі та основним ідентифікатором національної приналежності, механізмом збереження культури, традицій, формування менталітету залишається на Буковині православ'я.

5. У певній мірі призупинилася динаміка розвитку протестантської мережі для якої характерні риси автономізації, сепаратизму та створення нових, модернових форм релігійності.

6. Не отримують подальшого розвитку в релігійному просторі краю конфесії нацменшин та новітніх релігій, кількісні показники яких є незмінними протягом останніх років.

7. Загальними проблемами для поліконфесійного краю, які збережуться на майбутнє, буде невисока забезпеченість культовими спорудами та кадрами священнослужителів; недостатній розвиток бази репродукції релігійності – катехетичних шкіл та навчальних закладів; позаінституційний характер релігії як феномен громадянського суспільства

Джерела та література

1. Докаш В. Релігійна мережа Буковини у контексті соціокультурних трансформацій / В.Докаш // Соціокультурні виміри релігійних процесів у світі та Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції 30-31 травня 2013 р. / за заг. ред. проф. Докаша В. І. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013 – С. 45-56.
2. Докаш В. Сучасний стан, динаміка та основні тенденції розвитку релігійної мережі в Чернівецькій області / В.Докаш // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. Чернівці: Чернівецький нац. університет, 2014. – №1-2 (13-14) – С. 132-138.
3. Докаш В. Релігійна мережа Буковини в її інституційно трансформаційних змінах (2000-2012 рр.) / В.Докаш, О.Докаш // Релігія та соціум у контексті глобальних трансформацій: матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції 29-30 травня 2012 р. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 43-51.
4. Релігійна мережа, її кадрове та матеріальне забезпечення: основні тенденції, динаміка змін, перспектива розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1212%3A1&catid=51%3Aastats&Itemid=79&lang=uk
5. Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин. Інформаційні матеріали до круглого столу на тему: Державно – конфесійні відносини в Україні станом на 2013 рік: рух до партнерства держави чи до кризи взаємин? 22 квітня 2013 р. – Київ: Центр Разумкова, 2013. – 47 с.
6. Релігійна мережа, її кадрове та матеріальне забезпечення: основні тенденції, динаміка змін, перспектива розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1212%3A1&catid=51%3Aastats&Itemid=79&lang=uk
7. Україна – 2014: Суспільно – політичний конфлікт і Церква (Інформаційні матеріали). – Київ: Центр Разумкова, 2014. – 28 с.
8. Український Асоціації релігієзнавців двадцять років. Збірник праць та інформативок/за ред. проф. А. Колодного//Українське релігієзнавство. - №65. - К., 2013. - 324 с.
9. Церковно-релігійна ситуація і державно-конфесійні відносини в Україні: підсумки десятиліття, тенденції і проблеми // Національна безпека і оборона. – Київ: Центр Разумкова, 2011. – С. 37-61.

УДК 27-726.6:316.7(477)

Ю. Ліннік

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЮВАННЯ ПОМІСНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В статті досліджуються проблеми конституювання помісної православної церкви в Україні. Автор розглядає причини, які сприяли гальмуванню проголошення автокефалії Українською православною церквою в 90 – х рр. XX ст. Робиться спроба охарактеризувати релігійне життя держави, а також спроба прогнозу моделі державно-церковних відносин, яка сприятиме конституюванню помісної церкви в Україні.

Ключові слова: Українська православна церква, помісна церква, автокефалія, конституювання, модель державно-церковних відносин.

The article is examined the constitution of the Orthodox Church in Ukraine. The author examines the reasons that contributed to the deceleration proclamation autocephalous Ukrainian Orthodox Church in the 90 - ies. XX century. The article is fed a clear characteristic the socio - political and religious life of the state. The author developing a model of state - church relations, which will promote the constitution of the Local Church in Ukraine.

Key words: Ukrainian Orthodox Church, local church, autocephaly, the constitution, the model of state - church relations.

У своїх дослідженнях ми неодноразово зверталися до проблеми проголошення автокефалії і утворення помісної православної церкви. Дане питання є надзвичайно актуальним в сучасному соціально – політичному контексті. Адже навіть пересічний українець може сказати, що отримання автокефального статусу для церкви є надзвичайно складним, але, в той же час, необхідним завданням.

Як і 20 років тому, на початку 90 - х рр. XX ст., православ'я в Україні переживає кризу. Вона спричинена не стільки розколом (як тоді), як спробами РФ (Російська Федерація) за допомогою РПЦ (Російська православна церква) вплинути на УПЦ МП (Українська православна церква Московського патріархату) та соціально - політичну ситуацію в країні. Протиріччя всередині православних конфесій поглиблюються також внаслідок складної політичної ситуації та військових дій на сході. Та все ж, ці обставини не зменшують перспективи в справі утворення помісної православної церкви, як і не анулюють цілком всі кроки, котрі були зроблені православними конфесіями в цьому напрямку.

По - суті, існуючий поділ між православними церквами не ґрунтується ні на яких догматичних та канонічних відмінностях, тому, на нашу думку, він тимчасовий. Беручи до уваги, що Україна — одна з найбільших православних країн світу та має всі необхідні як канонічні так і історичні передумови, щоб Українська православна церква стала помісною, очевидно, що єдина помісна

церква є питанням часу. Також для отримання статусу автокефальної церкви велике значення має взаємодія між православними церквами та бажанню віруючих та прихожан. Наприклад, в таких країнах як Польща, Чехія, Словаччина та Албанія православ'я в меншості, проте це не завадило успішно вирішити питання отримання автокефалії [2].

Нажаль, необхідно констатувати, що керівництво УПЦ МП, яке прийшло після смерті Володимира (Сабодана) повністю промосковське, і йому не особливо актуальні соціально - політичні проблеми України, як і питання автокефалії, котре ятрить вже більше 20 років релігійне середовище держави. Але це не означає, що позиція предстоятеля і його прихильників є вибраним шляхом всієї церкви. Так як і при Володимирі (Сабодану), так і при Онуфрії (Березовському) в УПЦ МП співіснують проросійські і проукраїнські сили (хоча останні вже мають менше впливу), тому проблема автокефалії жива серед епископів, які підтримують цю ідею ще з початку 90 - х рр. XX ст. По великому рахунку в царині об'єднаних процесів нічого не змінилося за 20 років, але якщо за предстоятельства Володимира (Сабодана) українські православні церкви рухалися в напрямку об'єднання, то зараз відбувається повільне відкочування назад.

На сьогодні більше 20 храмів змінили свою юрисдикцію з МП (Московського патріархату) на КП (Київський патріархат), де - не - де спалахують релігійні конфлікти (частіше на Заході України) та боротьба за собори. Але саме громада певного населеного пункту вирішує залишити все на своїх місцях чи змінити патріархат [2]. Загалом це демонструє зростання рівня демократії і наявність у громади певної місцевості вибору. Ми не погоджуємося з офіційною позицією МП, яка визначає ці акції як розпалювання ворожнечі, це скоріш вільний вибір людей та зміна парадигми їх мислення.

Мабуть, вона почалася після смерті Володимира (Сабодана) та спровокована проросійською політикою Онуфрія (Березовського). Очевидно, Україна як ніколи потребує помісної православної церкви, яка б змогла консолідувати суспільство і мінімізувати шкідливий вплив РФ (Російської Федерації) та РПЦ (Російська православна церква) на політичні процеси в державі. Проблема української церковної помісності вже більше 20 років турбує громадськість та державних мужів. Ще в 1999 році нею почав займатися Л. Кучма, а перед ним — Л. Кравчук, згодом їх естафету прийняв В. Ющенко, але зроблено було мало [5]. Ідея помісності з кожним роком набирає все більше і більше прихильників. Провальна політика В. Ющенка у багатьох аспектах призвела до розчарування та значної втрати прихильників. Президент вважав ідею створення УППЦ власною заслугою і прагненням, як наслідок всього 39 % підтримували появу нової церкви в диптиху [1].

Напротязі всього періоду незалежності РПЦ вигадувала нові та нові міфи задля того, щоб не втратити УПЦ: «канонічні землі», «Русский мир», «РПЦ - Церква — Матір». Але вони не мають нічого спільного з реальністю, тому що 988 році князь Володимир хрестив Русь і власне з Києва християнство поширилося на Московські землі; в 1448 році РПЦ відкололася від КМ (Київської Митрополії), а вже в 1686 році приєднала останню до себе. «Русский мир» не може об'єднувати росіяни та українці, бо психологічно та ментально ці два народи відрізняються. Ця політика імпералістичного, по своїй суті, геополітичного сусіда ускладнює конституювання Української помісної православної церкви (УППЦ). Згідно дослідження КМІС (Київського міжнародного інституту соціології) на кінець 2014 року майже 60% респондентів підтримують УППЦ (майже всі хто довіряє церкві), а проти виступають менше 10% [1]. Тому варто зазначити, що серед віруючих та кліриків УПЦ МП є категоричні противники ідеї помісності, хоча їх далеко не більшість. Близько 8 млн. українців та громадян Росії, які проживають в Україні з тих чи інших причин захочуть «померти в московській церкві». Для них прийнятним буде створення екзархату за прикладом Білоруської Православної Церкви або за аналогією вирішення «православного питання» у Естонії у 1996 року [3].

Коли ми говоримо про УППЦ, маємо на увазі утворення єдиної церкви шляхом злиття трьох наявних у Україні православних конфесій — Української православної церкви (Московського патріархату), Української православної церкви (Київського патріархату), та Української автокефальної православної церкви. Розходження між цими церквами носять переважно організаційний і юрисдикційний характер. Але жодних віросповідних чи канонічних відмінностей нема, як і нема об'єктивних причин для подальшого існування українського православ'я в стані деконсолідації.

Однією з причин стагнації об'єднаних процесів в Українському православ'ї є наявність у багатьох противників ідеї помісності і в деяких її прихильників точки зору, що УППЦ може стати «Державною Церквою». Це хибні сподівання, оскільки УППЦ це церква всього суспільства, яка об'єднує останнє і не може узурпуватися державою чи окремими її структурами. Відтак, страх православних конфесій щодо відходження від демократичних шляхів розвитку, зокрема в питання надання автокефалії є помилкою. Тим паче, в наданні цього статусу приймають участь канонічні православні церкви, а не держава. Але блокування цього рішення може бути з боку РПЦ, яка всіма діями намагається цьому завадити. Варто позбавлятися в українському релігійному середовищі шовіністичних і монархічних течій, наприклад «Русского мира», «Слов'янського братства», «Третього Риму» [3]. Об'єднана українська православна церква стане потужним фактором національного відродження і розвитку суспільно-політичної та соціальної сфер українського суспільства. Необхідність зменшення економічного та особливо ідеологічного впливу РФ на Україну є однією з причин створення УППЦ. Це призведе до оздоровлення українського суспільства. Власне, наявність УППЦ - це масштабний прорив у поверненні «Україні - України». Безсумніву, формування УППЦ має на меті відновлення основоположних рис українського православ'я, які були йому притаманні ще за періоду незалежності Київської Митрополії. Нині українська православна церква стоїть на порозі консолідації та національного становлення. Це спостерігається в духовній освіті, в самоусвідомленні православних, в баченні ними місця української церкви та самої України в контексті процесів європеїзації та демократичних цінностей. Після анексії Криму та неоголошеної війни на Сході, питання утворення УППЦ набрало нових обрисів. Це переросло з потреби в необхідності для України. Проте в цих умовах дуже важливо незробити помилки, щоб зміна юрисдикції була бажанням громадськості, а не переросла в силовий сценарій.

Першими раціональними кроками до становлення УППЦ будуть: - пробудження українського патріотизму в усіх прошарках суспільства, донесення до кожного ідеї необхідності мати національну церкву; - ознайомлення членів релігійних громад з об'єктивною версією історії українського православ'я, вивчення досвіду канонізації інших помісних православних церков; - поглиблення співпраці з очільниками КП, так і представниками з керівниками та духовенством інших православних конфесій; - сприйняття як громадськостю, так і державою мирного процесу конституювання УППЦ в Україні [5].

В ситуації зі ставленням в МП до УПЦ КП та до УАПЦ, ми маємо яскраве підтвердження культивування РПЦ подвійних стандартів. Як приклад ми можемо навести проголошення анафем керівництву та загалом РПЦЗ (Російська православна церква закордоном), а згодом, в травні 2007 року РПЦ без жодних умов та розкаянь визнала РПЦЗ. На при великий жаль, УПЦ МП вже не може виконати роль «помісної православної церкви для українців» в міру втрати її позицій в державі. Та й ні УПЦ КП, ні УАПЦ не зможе об'єднати біля свого лона всіх, хто підтримує автокефалію, та й на основі себе створити УППЦ. Єдина можливість здійснити це - об'єднатися всім українським православним церквам (УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ) та узгодити умови здійснення цього процесу. Напередодні Великодня, 11 квітня 2015 року, предстоятель УПЦ КП Філарет (Денисенко) оголосив про початок, після свята, переговорного процесу з метою створення УППЦ. Різка падіння авторитету УПЦ МП на тлі війни на Донбасі та анексії Криму наочно засвідчує суспільне прагнення стосовно створення УППЦ, яка б об'єднала УПЦ КП, УАПЦ і проукраїнські сили УПЦ МП. Мається на увазі церква, яка об'єднає 2/3 (а то і більше) православних громадян.

Питання утворення Української помісної православної церкви стоїть на порядку денному ще з кінця 90-х – початку 2000-х років, і воно не може бути розглянуте і позиціоноване як питання лише церковного характеру. Це зумовлено спостереженнями за досвідом набуття автокефалії іншими помісними церквами.

Питання помісності української православної церкви ще з набуттям Україною незалежності не є лише питанням церковного самовизначення. Як показує досвід інших православних церков – їх статус перебуває в тісному в тісному взаємозв'язку зі сприйняттям країни де перебуває та чи інша православна церква.

Православні церкви ставали автокефальними як правило в той період, коли держави були особливо чутливі до статусу своїх православних церков. Бо визнання чи невизнання автокефалії стало б опосередкованим визнанням чи невизнанням державності цих народів [4]. Відсутність в українській церкві статусу помісності накладає відбиток і на престиж нашої країни на міжнародному рівні. Ситуація з ідентифікацією української православної церкви є вкрай складною та неоднозначною. Зокрема, предстоятель УПЦ МП, входить до Всеукраїнської ради церков як представник РПЦ, а не як очільник відносно самостійної православної конфесії. Очевидно, вся православна спільнота ототожнює УПЦ МП з Російською православною церквою, на разі УПЦ МП асоціюється з частиною РПЦ. Наболілим на даний момент також є питання захисту національних церковних інтересів за умови канонічного підпорядкування УПЦ Москві - зокрема, варто згадати зміщення з посади проукраїнського спікера Георгія (Коваленка) з посади голови Синодального інформаційно — просвітницького відділу і призначення проросійського Климента після обрання нового предстоятеля УПЦ МП.

Досвід створення і канонізації низки сучасних помісних церков демонструє, що це логічне і навіть буденне явище, яке притаманне країнам, де переважає православне населення. Як правило, логічним продовженням власної державності є отримання автокефалії православною церквою. Тенденції до усамостійнення української православної церкви від РПЦ почали формуватися ще до проголошення незалежності, наприкінці 80-х років, зокрема під враженням від діяльності української автокефальної церкви в діаспорі. Відсутність чітко окресленої концепції розвитку держави і церкви після проголошення незалежності, розходження точок зору на майбутнє українського православ'я в окремих політичних та релігійних колах, зрештою, призвели до того сценарію становлення українського православ'я, який реалізувався в перші роки незалежності України. Хоча українська держава, починаючи з 1991 року, виключала прямі політичні і економічні впливи на неї з боку Москви, проте підпорядкованість УПЦ МП Московському патріархату унеможливило повноцінний розвиток української держави. Намагання РФ зберегти культурний та політико-економічний вплив над Україною реалізувалося головним чином через релігійні важелі впливу, такі як залежність церкви від московського адміністративного центру. Особливістю російського православ'я завжди була його надмірна інтегрованість до політичних процесів, коли воно було складовою частиною державно - політичного апарату російської держави, знярядям для реалізації експансіоністської політики на так звані «канонічних територіях». Мотивація РПЦ в перешкоджанні остаточному визначенню УПЦ полягає насамперед в небажанні втратити апостольську спадкоємність Києва та пов'язаний з цим авторитет, котрий базується на історико-духовних надбаннях Київської митрополії, що вважалася однією з найдавніших в православному світі [4].

Таким чином, вищезазначені фактори призвели до унікального явища, котре більше не має аналогів в православному світі – в Україні, яка може похвалитися 18 тисячами православних парафій, так і не відбулося формування української православної церкви. Це негативним чином відображається на міжнародному авторитеті країни і її сприйнятті світовою політичною спільнотою як окремої політико-територіальної формації, адже автокефальна церква є певним маркером незалежності країни, а також зводиться до мінімуму втручання закордонних релігійних організацій у внутрішнє життя. Існує цілком вмотивований стереотип, що між політичною незалежністю і церковною автокефалією в кожній окремо взятій країні існує двосторонній зв'язок, отже політична незалежність української держави не може бути доконаним фактом, за збереження церковної залежності українців від Москви. Становлення УПЦПЦ суттєво зменшить ідеологічний тиск РПЦ на суспільні процеси.

Ми виділили комплекс з трьох основних суперечностей, котрі впливають на перебіг руху в напрямку автокефалії:

1. «неканонічні» єпископські хіротонії в УПЦ КП та УАПЦ (визнання всіх церковних дій канонічними, неканонічні їх визнає лише МП);
2. статус новоутвореної УПЦПЦ та титуляції предстоятеля (вибір нового патріарха чи прийняття на цю посаду Філарета (Денисенка);
3. передбачувані канонічність та легітимність церкви.

У відповідності з канонічним правом до отримання автокефалії українські православні конфесії ще не готові, головним чином через те, що серед православних єпископату України не досягнуто консенсусу з трьох вищезгаданих питань. Адже 2/3 православних парафій знаходяться під зверхністю Московського патріархату. Тому цілком ймовірно що отримання автокефалії як передуватиме так і слідуватиме довгий процес переговорів. Адже і в середині самої УПЦ МП присутні серйозні протиріччя в поглядах на процес утворення УПЦПЦ та наявність проукраїнської та проросійської течії. Та й зрештою отримання статусу автокефальної церкви ще не гарантує успішного становлення УПЦПЦ. Історія знає прецеденти невизнання новопроголошених церков світовою православною спільнотою. Зокрема, наданий у 1970 році Священним Синодом Російської Православної Церкви Томос про автокефалію «Русской греко-кафолічної церкви в Америці» не був визнаний Константинопольською, Олександрійською, Антиохійською та Єрусалимською православними церквами [4].

В такому разі українське православ'я потрапить в ще більшу канонічну ізоляцію. Принаймні УПЦ МП зараз не проявляє себе як самостійна церковна організація, а досить часто позиціонує себе як складова частина РПЦ, особливо виразними стали ці тенденції за предстоятельства Онуфрія (Березовського). Зважаючи на те, що в середині УПЦ МП є прошарок радикально налаштованого проросійського духовенства, стараннями якого будуть підтримуватися тісні зв'язки з Москвою, в інтересах утворення помісної української церкви необхідна активізація проукраїнської течії, саме в УПЦ МП. Досягати консолідації всіх православних деномінацій України в рамках найближчого десятиліття можливо буде лише за умови формування проукраїнської більшості. Також процес конституювання УПЦПЦ багато в чому залежатиме від схвалення Константинопольським патріархатом, від політики Московського патріархату відносно УПЦПЦ. В ході переговорного процесу представники всіх православних конфесій України мають запропонувати компромісну модель конституювання УПЦПЦ, котра буде схвалена православною спільнотою України і не зустріне перешкод з боку Константинополя чи Москви. Хоча досягнення цього можливо лише через низку поступок, які після ретельного аналізу нинішнього стану міжправославного діалогу здаються маловірогідними, ідея автокефалії отримує все більше прихильників серед населення України. Нині в умовах переосмислення патріотизму та необхідності захисту національних та державних цінностей ряди прихильників ідеї української православної помісної церкви швидко зростають. Досвід проб та помилок між православного об'єднаного діалогу ілюструє, що тільки активна зацікавленість парафіян, простих українців у створенні УПЦПЦ допоможе уникнути акцентування на протиріччях між конфесіями, до якого так схильні делегати від духовенства.

Протягом останніх двох десятиліть в секторі суспільно-православних відносин сформувався комплекс тенденцій, які і визначатимуть в майбутньому результат ініціатив, спрямованих на отримання українською церквою помісного статусу. Очевидно, що ні УПЦ КП, ні УАПЦ не володіють достатнім авторитетом (перш за все на міжнародній арені), щоб самостійно вирішувати всі питання, пов'язані з становленням УПЦПЦ [4]. В свою чергу заяви УПЦ МП, про зацікавленість в національному спрямуванні об'єднаних переговорів так і залишилися лише заявами, на практиці ж ми спостерігаємо нездатність піти на компромісні рішення, якщо вони могли б суперечити інтересам московської адміністративної верхівки РПЦ. Не є безпідставними спостереження, що УПЦ МП реалізує ідеологічну лінію Московського патріархату на території української держави, в той же час УПЦ КП та УАПЦ є доволі яскраво орієнтованими на проукраїнську інтелігенцію та подекуди нехтують принципами політичної толерантності відносно УПЦ МП.

Загалом, нині простежуються широкі можливості у впровадженні справи конституювання УПЦПЦ. Військові дії на Донбасі продемонстрували, що інститути українського суверенітету в небезпеці і ніхто не може гарантувати від посягань жоден з них, і наявність власної помісної церкви це не політичний каприз, а об'єктивний виклик сьогодення. Після революції гідності та президентських виборів 2014 року питання про конституювання УПЦПЦ в українському суспільстві більше не замовчується, а тому має шанси на вирішення та визнання новоутвореної церкви на міжнародному рівні.

Нині як ніколи послідовно реалізується концепція Церкви відділеної від держави, до слова нинішню політичну еліту не було помічено в участі у вирішенні питань пов'язаних з УПЦПЦ. З одного боку українські православні церкви мають можливість взяти

ситуацію в свої руки і йти в напрямку автокефалії без політичного тиску та втручання. Проте відсутність зацікавленості політичних кіл України у впливі на об'єднаний процес зовсім не означає відсутність останнього у РФ, котра завдяки УПЦ МП може справити більший вплив на перебіг об'єднання, ніж це може допускати сама концепція Української помісної православної церкви.

Отже, оптимальною буде модель церковно-політичних відносин, яка передбачає прихильність і сприяння українського президента, уряду, та парламенту в межах, визначених чинним законодавством. Саме за таких умов реалізація ідеї автокефальної православної церкви буде найбільш успішною. Конституювання Української помісної православної церкви має стати кроком до нейтралізації духовно-ідеологічних впливів релігійних інституцій інших держав та фактором, який сприятливо вплине на процеси євроінтеграції та розвитку українського суспільства.

Джерела та література

1. Безпалько У. Помісна православна церква в Україні: поняття, проблемні питання та необхідність конституювання [Електронний ресурс] / У. Безпалько // Центр дослідження духовної культури Тернопілля. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://centerculture.uagate.com/?p=1705>.
2. Саган О., Здіорук С. Горизонти Української Помісної Православної Церкви [Електронний ресурс] / О. Саган // РІСУ. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://risu.org.ua/article_print.php?id=56692&name=materials_conferences&lang=ua&.
3. Саган О. Українська Помісна православна Церква: проблеми і прогнози конституювання [Електронний ресурс] / О. Саган, С. Здіорук // Релігія в Україні. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26674-ukrayinska-pomisna-pravoslavna-cerkva-problemi-i-prognozi-konstituyuvannya.html>.
4. Саган О., Здіорук С. Українська Помісна православна Церква: проблеми і прогнози конституювання. Частина II [Електронний ресурс] / О. Саган, С. Здіорук // Релігія в Україні. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26675-ukrayinska-pomisna-pravoslavna-cerkva-problemi-i-prognozi-konstituyuvannya-chastina-ii.html>.

УДК 94 (477)

С. Жилюк

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ ЕКСПЕРТИЗИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНО-ЦЕРКОВНОЇ СИТУАЦІЇ В СИСТЕМІ МІФОЛОГЕМ

У статті здійснено аналіз коментування вітчизняними релігієзнавцями сучасної української православно-церковної ситуації; висвітлено їх експертні висновки щодо вирішення проблеми об'єднання церков, окремі з яких, на думку автора, є недостатньо обґрунтованими та помилковими.

Ключові слова: православ'я, релігія і політика, об'єднання церков, канонічність, помісність церкви.

The article analyzes the domestic commenting religion experts in modern Ukrainian Orthodox Church situation; highlights their expert opinions to address the association of churches, some of which, according to the author, is not reasonable or false.

Key words: orthodoxy, religion and politics, associations of churches, canonical, particularity church.

Незважаючи на значні наукові дослідження, обговорення у різних форматах, експертизи, численні оцінки та коментарі ЗМІ і навіть певні ініціативи з боку очільників державної влади, українське православно-церковне питання залишається невирішеним. Через чверть століття доводиться говорити тільки про негативний досвід спроб налагодження конструктивного діалогу між церквами та пошуку моделей їхнього об'єднання. Йдеться про домовленості між УПЦ КП і УАПЦ за посередництва Константинопольського патріархату («Симфоніони» 2000 – 2001 рр.), об'єднаних зусилля цих церков 2005 р., спроби налагодження діалогу між УПЦ КП, УАПЦ та УПЦ МП 2009 р., поновлення переговорного процесу між УПЦ КП і УАПЦ у вересні 2011 р. тощо. Ці ініціативи періодично супроводжувались вимогами відставки предстоятеля УПЦ КП патріарха Філарета, заявами УПЦ МП про неканонічність УПЦ КП та його розкольніцьку діяльність, і мали загалом маніпулятивний характер з боку УАПЦ та УПЦ МП. Разом з тим, цей негативний досвід дає підстави виробити докорінно новий концептуальний підхід щодо реалізації ідеї об'єднання церков. Цілком очевидно, що надалі необхідно зосередити зусилля всіх зацікавлених суб'єктів на розв'язання проблеми УПЦ Московського патріархату – зміни її статусу та проросійського вектору діяльності як необхідної передумови майбутнього церковного об'єднання, оскільки об'єднуватись мають рівностатусні церкви, і не тільки в юрисдикційному, але передусім в ціннісному аспекті ключових факторів нації-державотворення. Ці засади вже закладені чіткою позицією Помісної УПЦ Київського патріархату й виразно відображаються в її адекватному реагуванні на сучасні внутрішні виклики і зовнішні загрози України.

Існує кілька стереотипних уявлень та/чи міфологем, що сформувались в суспільній свідомості значної частини православного населення й, на жаль, серед дослідників сучасної церковної проблематики. Цей взаємообумовлюючий фактор більшою чи меншою мірою підживлюється експертними оцінками окремих авторитетних вчених. Віддаючи належне їхній титанічній науковій праці в галузі релігієзнавства, вважаємо за необхідне висловити і критичні зауваги щодо деяких експертиз, відображених у наукових публікаціях.

Міфологема перша стосується питання канонічності УПЦ МП, яка, згідно рішення Архієрейського собору 25 – 27 жовтня 1990 р., має «незалежність та самостійність в управлінні». У відповідній Грамоті патріарха Московського і всієї Русі Алексія II митрополиту Київському і всієї України Філарету наголошувалось, що УПЦ «з'єднана через нашу РПЦ з єдиною, святою і апостольською церквою...» (тобто з вселенським православ'ям). Маніпулюючи таким формулюванням, УПЦ позиціонує себе в якості самостійного суб'єкта єдиної канонічної церкви в Україні. Насправді, предстоятель УПЦ як постійний член Священного Синоду РПЦ та всі ієрархи УПЦ як члени єпископату РПЦ зобов'язанні виконувати рішення Синоду та кожного Архієрейського собору РПЦ. Прикметно, що предстоятель УПЦ входить до Всесвітньої Ради Церков не як голова самостійної церкви, а лише як представник РПЦ. Принагідно зауважимо, що відсутність чіткої державницької позиції щодо цього питання призвела у свій час до характерної колізії державно-церковних відносин, коли не Мінюст України визначав статус УПЦ, а патріарх Московський і всієї Русі Алексій II в листі міністрові юстиції України В. Онопенку роз'яснював: «УПЦ від жовтня 1990 р. канонічно є незалежною і повністю самостійною у своєму управлінні...» (Православна газета. – 1994. №1. – С. 3 – 4). На Архієрейському соборі в Москві 2000 р. було ухвалено нову редакцію Статуту РПЦ, де статус УПЦ залишився незмінним.

З канонічної точки зору, вище зазначений правовий статус не витримує жодної критики, оскільки норми канонічного/церковного права обумовлюють тільки автокефальний або автономний статус церкви, а одночасна приналежність ієрархів УПЦ до єпископату РПЦ (до двох церков) є безпрецедентним явищем в історично-канонічній практиці.

Розглянемо це питання у двох аспектах. По-перше, з канонічної точки зору, УПЦ Московського патріархату за Статутом РПЦ (глава VIII, п. 17) є сукупністю єпархій РПЦ в Україні зі спеціальним статусом, але в канонічно-адміністративному сенсі сукупність єпархій, яка не має статусу автокефальної або автономної церкви, не може називатися церквою. По-друге, усунення від управління предстоятеля церкви митрополита Філарета, як реакція проти автокефалії (рішення Собору УПЦ 1 – 3 листопада 1991 р.), впродовж січня – травня 1992 р. здійснювалось з грубим порушенням канонічних норм: 34-го пр. апостольського, 4-го пр. Кирила